

Zekâtın Ferdî ve Sosyo-Ekonomik Önemi

Abdurrahman YAZICI*

Allah rızası ve kulluğun gereği olarak, elindeki malı infak edebilen Müslüman, mal-mülk kazanmayı yani parayı “amaç” olmaktan çıkarır ve ona kul-köle olmaktan kendini koruyarak, mal ile arasındaki ilişkiyi yeniden düzenler.

Zekât; namaz ve oruç gibi kulluğun gereği olarak Allah rızası için yapılan bir ibadettir. Aynı zamanda, rızık olarak verilen malın şükrü niteliğinde olması nedeniyle hac ve kurban gibi mâlî bir ibadettir¹. Allah Teâlâ'nın “*Onlara sadece şu emir verilmiştir: Doğrudan doğruya yalnız Allah'a boyun eğerek O'na kul olun. Namazı sürekli kılın ve zekâtı verin. İşte sağlam din budur*”² buyurduğu gibi Âdem (as)'den Hz. Peygamber (sav)'e kadarki süreçte zekât, dînü'l-kayyime (esaslî din) olarak vasıflanan İslâm dininin üç temelinden birini oluşturmaktadır.³

¹ Bakara, 2/277; Lokman, 31/3-4; Müzzemmil, 73/20; Araf, 7/156; Münafikun, 63/9-10.

² Beyyine, 98/5.

³ Zekât, Kur'an'da ayrıca peygamberlere vahyen emredilen iki ilkedden birisi (Enbiya, 21/73); İsa (as) ile İsmail (as)'ın ümmetlerine emrettiği iki ilkedden birisi (Meryem, 19/31, 55) ve müminlerin üç temel vasfından birisi (Neml, 27/2-3) şeklinde belirtilmektedir. Ayrıntı için bkz. Şehmus, Demir, “Zekâtın Kur'an-ı Kerim'de Kavramsal Çerçevesi”, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekât*, (17-18

* Süleymaniye Vakfı Din ve Fitrat Araştırmaları Merkezi

Bireysel, toplumsal ve ekonomik hayata etki eden hikmetlerinin diğer ibadetlere nazaran daha görünür olması sebebiyle öne çıkan zekât, bu yönüyle diğer ibadetlerden farklı özelliklere sahiptir. Bu yazıda kısaca zekâtın bireysel, sosyal ve ekonomik hikmetlerinden bahsedilecektir.

Zekât, toplumun iktisadi ve sosyal hayatına etkisinden önce, daha veriliş aşamasında zekât verenin ahlaki üzerinde bir takım etkilerde bulunmaktadır. Allah rızası ve kulluğun gereği olarak elindeki malı infak edebilen Müslüman, mal-mülk kazanmayı yani parayı "amaç" olmaktan çıkartır ve ona kul-köle olmaktan kendini koruyarak, mal ile arasındaki ilişkiyi yeniden düzenler. Dolayısıyla, sırf Allah rızası için malından yüklü bir miktarı elinden çıkartan (çıkartabilen) kimse, "hırsızlık", "fâizcilik", "kumar", "karaborsacılık", "kaçakçılık", "yolsuzluk" gibi meşru olmayan kazanç yollarından uzak durma imkânı bulur. Bunun yanında, manevî yönden de gerek Allah ile kendisi arasındaki bireysel ahlakını gerekse toplumla münasebetindeki sosyal ahlakını, "cimrilik", "haset", "mala tamah ve mal hırsı" gibi vasıflardan arındırır. "*Mallarından sadaka al; böylece onları arındırmış ve geliştirmiş olursun...*"⁴ âyetinde de mal sahibi Müslüman'ın zekât vermesi gerektiğine işaret edilmesinin yanında kişinin manevi ve ruhi temizliğine de işaret edilmiştir. Bu yönüyle zekât ibadetinin,

Müslümanlar tarafından sabır ve yenilenme ayı olan Ramazan'da yerine getirilmesinin âdet haline getirilmesiyle, kelime olarak sözlükte bereket, artma, temizlik ve iyi hal anlamına gelmesi tesadüfî değildir.

İhtiyaçları sebebiyle zekât alanlar üzerinde de zekât, benzeri şekilde etkilerde bulunmaktadır: Zekât alanların, kendilerine zekât verenlere karşı iyi duygular geliştirmelerine vesile olur. Onları haset, çekememezlik, kıskançlık gibi gayri ahlaki davranışlardan sakındırır. Zengin kimselerin, mal ve mülklerine zarar vermemelerine vesile olur. Uygun şekilde verildiği ve yönetildiği takdirde zekât alan kesim de azalarak bir süre sonra onlar da zekât verecek hale gelebilirler.

Topluma karşı bir sosyal sorumluluk yanında adaletli bir vergi sistemi niteliği de olan zekât müessesesi sayesinde toplumsal denge, dayanışma ve barış sağlanmış, toplum sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmüş, ekonomik dengesizlikler giderilmiş olur. Zekât mükellefinin verdiği zekât, gerçekte kendi malı değildir. Bu payı bir lütf olarak veremeyip malında bulunan başkasının (zekât alacakların) yani toplumun hakkını vermektedir. Bu nedenle Allah Teâlâ, "*Mallarında, muhtaç ve yoksular için bir hak vardır.*"⁵; "*Mallarında belirli bir pay vardır. Muhtaç ve yoksullar için*"⁶ buyurarak, zenginlerin servetindeki zekât verilmesi gereken bu paya dikkat çekmiştir.

Kasım 2007 tarihli Sempozyum Bildirileri Kitabı), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 47.

⁴ Tevbe, 9/103.

⁵ Zâriyât, 51/19.

⁶ Meâric, 70/24-25.

Zekât, topluma çok yönlü bir dinamizm ve canlılık kazandırarak tembelliği ve durgunluğu engeller. Ticarete konu olan mallar başta olmak üzere durağan haldeki her türlü mal ve âtil durumdaki sermayeden belirli oranlarda zekât verilmesiyle piyasaya (ve toplumda ihtiyaç duyulan kesime) çok büyük miktarda karşılıksız mal ve para girişi olur⁷. Kârından ve sahip olduğu ticaret mallarından kırkta bir oranında zekât veren kimse, hem durumunu korumak hem de rekabet edebilmek maksadıyla daha fazla çalışmak durumunda kalır. Sermaye sahibi, sermayeyi yatırıma yönlendirmek zorunda kaldığından, ister istemez ticaret ve sosyal hayatta daha aktif bir rol alır. Ayrıca zekâtın mahiyeti itibariyle zorlamasıyla para ve malları piyasaya ve yatırıma yönlendirmesi sayesinde piyasada büyük rahatlama meydana gelmiş olur. Dolaşısıyla zekât mükellefi, Allah Teâlâ'nın, "Onlar zekât için⁸ çalışırlar."⁹ dediği kimselerden olur.

Ticaretle uğraşan, amcası Ebû Tâlib'in, ve Hatice (ra)'nin ticârî işletmesinde çalışan ve birçok örnek ticârî ortaklıklar kuran Peygamber (sav) de, her defasında zekâtın önemine değinmiştir. Kendisinden nakledilen rivayetlerden birinde, "Veren el, alan elden üstündür"¹⁰ buyurarak Müslümanların zekât veren kimselerden olmaları için teşvik-

lerde bulunmuştur. Peygamber (sav) bir defasında "Her Müslüman'a sadaka vermek vâciptir" demiş, 'imkânı yoksa neyden verecek' diye sorulması üzerine de "Eliyle çalışır; elinin emeğiyle kazandığından hem kendini faydalandırır, hem de sadaka verir" buyurmuştur. Çalışmaya da gücü yetmeyen kimse için de, "İhtiyaç sahibine, bunalmış mazluma yardım eder", buna güç bulamayan kimse için de, "Hayır işlesin, şerden kendini uzak tutsun, bu da o kimse için sadakadır"¹¹ diye buyurmuş, Müslümanların zekât veren kimselerden olmaları için gayret ve çaba göstermelerine dikkat çekmiştir.

Üretim, tüketim, tasarruf, yatırım, milli gelir ve istihdam gibi tüm makroekonomik büyüklüklerle zekât müessesesi arasında yakın ilişki vardır. Dikkat edildiğinde fâizin neden olduğu piyasa daralması, enflasyon vb. birçok iktisadi ve toplumsal problemin panzehiri niteliğinde olan zekat, maksadına uygun toplanıp yönlendirildiği takdirde büyük ekonomik gelişmelere imkân sağlar. Faizin ekonomiyi daraltması, sosyal harcamaların ise canlılık ve gelişim sağlaması ile ilgili Allah Teâlâ: "Allah faizli işleri dara sokar, sadakaları (zekâtları) gelişme sebebi yapar"¹², "İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şey Allah yanında artmaz. Allah rızasını gözeterek verdiğiniz zekâta gelince, işte kat kat artıranlar onlardır."¹³ şeklinde buyurmaktadır. Ayetteki artmanın sevap ve mükâfat

⁷ Türkiye'de mevcut zekât potansiyeline ilişkin yapılmış bir çalışma için bkz. Özek, Ali, *Türkiye'de Zekât Potansiyeli*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987.

⁸ Bazıları zekât vermek için çalışır, bazıları da zekâtın yerine ulaşması için gayret gösterirler.

⁹ Müminun, 23/4.

¹⁰ Buhari, "Zekât", 17.

¹¹ Buhari, "Zekât", 30.

¹² Bakara, 2/276.

¹³ Rum 30/39.

anlamında zekât verene yönelik bir artmaya işaret olduğu kadar zekât veren kesimi de etkileyecek şekilde piyasada genel bir artma ve ekonomik iyileşmeye de işaret olduğu düşünülebilir.

Sosyal niteliğe sahip zekât, faizin aksine toplumun zayıf kesimine yönelik ve karşılıksız olmasıyla ekonomik etkileri çok daha fazladır. Bir diğer ifadeyle ekonomik hayatta çarpan etkisi¹⁴ göstermektedir. Bu çerçevede Allah Teâlâ: *“Mallarını Allah yolunda harcıyanların yaptıkları iş, toprağa bir buğday tanesi atmaya benzer. O tane yedi başak bitirmiştir. Her başakta yüz tane vardır.”*¹⁵ buyurmaktadır. Buna göre zekât, bir ibâdet olarak Allah rızasını kazanmanın yanında iktisâdi etkisi sebebiyle, toplumun bir bütün olarak Müslümanların refah seviyelerinin yükselmesine ve birçok yönden gelişmelerine neden olacaktır.

¹⁴ Çarpan etkisi, iktisatta harcamalardaki bir değişimin toplam talepte bu değişiklikle orantılı olmayan bir değişiklik yaratması halidir. Ekonomideki tüketim harcamaları ile yatırım harcamalarının kendilerinin birkaç katı oranında gelir ve istihdam hacmi yaratması çarpan ya da çoğaltan etkisi olarak adlandırılmaktadır.

¹⁵ Bakara 2/261.